

Biele Karpaty – krajina bez hraníc

Čo nás môže zaujať?

Keď sa povie Mezopotámia, každému sa v hlave vynoria útržky školských vedomostí o krajine „medzi dvoma riekami“ (medziriečie), kde sa zrodila časť našej civilizácie. Tí zbehlejší si spomenú možno aj na staroveký Babylon, mesto Ur. Upríamenie pozornosti na krajinu Mezopotámie by nebolo potrebné, keby bolo pre nás samozrejmosťou poznať svoje krajiny, ich históriu a ich hodnotu. Na podnet MŽP SR a Štátnej ochrany prírody SR sme v SAŽP – Centre starostlivosti o vidiecke životné prostredie spracovávali štúdiu, ktorej cieľom bolo overiť stav a význam charakteristických črt krajiny, ktoré majú mimoriadny význam v starostlivosti o krajinu. **Charakteristické črty** sú reprezentatívne znaky krajiny, ktoré nám umožňujú krajinu „čítať“ a navzájom ich rozoznávať. V európskom kontexte sa na charakteristické črty krajiny kladie veľký význam. Dôkazom toho je aj ich miesto v Európskom dohovore o krajine.

Každá krajina má svoju vlastnú originalitu. Byť krajinou medzi dvoma krajinami znamená, že sa tu môžu vyvinúť špecifiká, ktoré ostatné krajiny (vo vnútri štátu) jednoducho nemajú. Biele Karpaty sú takýmto pohraničným pohorím na slovensko-moravskom pomedzí.

Ako sa učíme poznať krajinu?

Ak chceme alebo potrebujeme poznať krajinu, máme na to rôzne spôsoby. V odbornej a vedeckej praxi hovoríme o metódach. Inak skúma krajinu archeológ, inak historik, inak geograf. Krajinu Mezopotámie poznáme najmä vďaka archeológom. Najviac informácií o akejkoľvek krajine sa dozvieme od geografov. Veľa o živote miestnych ľudí nám povedia etnológovia. Keď však potrebujeme poznať hodnotu krajiny, používame vlastné špecifické metódy. Môžeme začať od komplexnej geografie, krajinnej ekológie, historickej geografie. Nepoužívame ich samé osebe. Ich obohatením o kultúrno-historické poznatky a krajinno-estetické vlastnosti krajiny môžeme hovoriť o krajinárskych metódach. V takom prípade skúmame vlastnosti charakteristického vzhľadu krajiny, krajinného obrazu, krajinného rázu.

Ak chce spoznať archeológ, čo v krajine bolo, respektíve čo v nej existuje, musí sa doslova prekopávať k informáciám. Ak chce poznať krajinár hodnotu krajiny, musí sa dostať do istých vzťahov, do hĺbky, k jadrú, k tajomstvu krajiny. Obrazne povedané – na „dno“ krajiny. Výsledkom nie je spísanie všetkého, čo o krajine vieme. Nie je to sumár informácií. Predpokladom poznania a hodnotenia krajiny je odokrytie vzťahov, väzieb medzi jednotlivými fenoménmi, ktoré krajinu tvoria. Čítať krajinu je skoro podobné, ako čítať text. Text sa skladá zo slov – znakov. Slová sa spájajú do syntagiem a spolu tvoria vety. Veta ako odkaz, informácia, má však lineárny priebeh. Slová v nej nasledujú za sebou. V krajine sa znaky vyskytujú v priestore. Nielen lineárne za sebou, ale aj vzadu, vpred... „do všetkých strán“. Štruktúra textu krajiny je iná ako štruktúra hovorenej či písanej vety. Aby sme krajinu vedeli čítať, pohybujeme sa v nej podobne ako v hypertexte. Znaky vytvárajú súvis,

asociácie a odkazy. Sú uzlami, križovatkami, odkazmi významov. Napríklad **historické krajinné štruktúry** vytvárajú asociácie na príbehy krajiny. Sú nehybnými svedkami jej dynamických dejov.

Pred príchodom človeka pokrývali územie Bielych Karpát listnaté lesy. Boli by tieto súvislé homogénne lesné komplexy dôvodom na vyhlásenie územia za CHKO? Človek priniesol do tejto krajiny nové vzťahy. Dnes ich nachádzame v krajine v podobe historických krajinných štruktúr, hradísk, sídiel, kostolov, špecifických foriem usporiadania zložiek štruktúry krajinnej pokrývky, historických argoštruktúr atď. Človek vytvoril hodnoty a tie si zasluhujú pozornosť a ochranu.

Ochrana prírody a krajiny má dva základné aspekty: ochranu prírody a ochranu krajiny. Dôraz v súčasnom chápaní ochrany je kladený najmä na ochranu prírody, t. j. ochranu biotopov (európskeho a národného významu) a chránené druhy. Ochrana krajiny má odlišné poslanie. Integruje záujmy ochrany prírodného aj kultúrneho dedičstva, čo výstižne vyjadruje termín „starostlivosť o krajinu“. Ak hovoríme o hodnotách krajiny CHKO, musí-

a prírodné podmienky. Z hľadiska charakteristického vzhľadu krajiny najvýstižnejšie odzrkadľuje prejavy človeka v krajine krajinná pokrývka. Menej viditeľné stopy človeka v krajine, i keď identifikovateľné, sú antropogénne formy reliéfu (napr. valy, terasy). Rôznorodosť prírodných podmienok podmienená najmä geologickou stavbou, geomorfologickými a klimatickými pomermi našla svoje vyjadrenie vo využívaní krajiny a pri vzniku sídelných typov. Krajina južnej časti s podvrchovinným reliéfom na flyši ležiaca v teplej klimatickej oblasti poskytovala iné podmienky na osídlenie ako členitý reliéf so zahlbenými dolinami v severnej bradlovej časti charakteru hornatiny s mierne teplou až chladnou klímou. Na južnú pahorkatinnú časť je naviazané roztratené osídlenie – myjavské kopanice, severná bradlová časť je charakteristická sústredeným typom osídlenia viazaným na údolné polohy. Centrálna časť (Moravské Lieskové až Horná Súča) predstavuje prevažne vrchovinu až hornatinu na flyši, ktorý je v predhorí v kontakte s bradlom. Hladko modelovaný reliéf s mierne teplou až chladnou klímou umožnil vznik špecifického roztrateného osídlenia – kopaníc.

Osídľovanie – dôvod, prečo zostať v krajine, ale aj prečo ju neosídliť

Dôležitým čitateľným znakom krajiny sú staré sídelné útvary. Historicky to boli najprv výšinné hradiská. Jadrá súčasných sídiel sú nepomerne mladšie. Najstaršie viditeľné, identifikovateľné (čitateľné) stopy po človeku pochádzajú zo včasného stredoveku, i keď boli Biele Karpaty osídlené už v období mladého paleolitu. V krajine sa zachovali na viacerých miestach stopy hradísk a ich rozsiahlych valov. Pozostatky hradísk sú identifikovateľné v krajine najmä podľa antropogénnych foriem reliéfu, ale často ich existenciu prezrádzajú aj miestopisné názvy. Mimoriadnu veľkosť dosahujú v Zemianskom Podhradí. Nad Rolincovou sú valy vyššie ako poschodový dom. Mladšie, slovanské osídlenie

často využívalo výhodné praveké výšinné polohy v Zemianskom Podhradí (Pod Hrádky, Martákova skala, Bašta), v Dolnom Sřní, Trenčianskych Bohuslaviciach, Haluziciach, Ivanovciach, Chocholnej-Velčiciach, Kostolnej Zárieči, Skalke nad Váhom alebo v Hornom Sřní (poloha Ostrá hora).

Špecifickosťou krajiny je už spomínaná poloha Bielych Karpát medzi Českom a Slovenskom. Po vzniku uhorského štátu sa územie v prvej polovici 11. storočia ocitlo na hranici s českým štátom. Vzhľadom na neistú situáciu začali uhorskí králi budovať ochranný pás hraníc, tzv. **konfinium**. Tvoril ho pás medzi štátnou hranicou a vnútornou obrannou líniou, ktorý mal zabrániť vpádom nepriateľov do vnútrozemia štátu. Dodnes sú tieto (ale aj mladšie) polohy zachované ako miestopisné názvy „šance“. Nazývali sa aj preseky, záseky (stromami zatrasené cesty). Podľa historikov konfinium siahlo od hraníc až na Považie, po kráľovskú cestu na pravej strane Váhu. V tomto pohraničnom pásme širokom niekoľko desiatok kilometrov platili špeciálne zákony, vydané napr. Ladislavom I. (1077 – 1095). Bolo tu obmedzené

Špecifické plátové usporiadanie krajinných štruktúr v Hornej Súči nad osadou Horná Závarská (foto: I. Bohálová)

me začať od krajinného rázu. Historicky tak vznikli všetky chránené územia. Najprv si človek všimol ich krásu, potom si uvedomil ich vzácnosť, ojedinelosť, neopakovateľnosť. Záujem sa neskôr sústredil na špecifické druhy živočíchov a rastlín. Druhy sú viazané na biotopy, širšie na ekosystémy. Ich reálnym prejavom je usporiadanie krajiny, jej štruktúra, funkcie, procesy a vývoj. Ich rôznorodosť.

Vplyv prírodných podmienok na krajinné typy

Aby sme mali možnosť vnímať a pochopiť krajinu v súvislostiach a identifikovať znaky, ktoré reprezentujú Biele Karpaty a vytvárajú ich charakteristický vzhľad, musíme sa presunúť pár storočí dozadu. Potrebujeme si odpovedať na otázky, či existuje v Bielych Karpatoch historická krajina, aké sú jej prejavy a vnútorná hodnota. Do akej hĺbky siahajú jej čitateľnosť? Prvé, čo si všimneme na geomorfologickom celku Bielych Karpát, je pretiahnutý, štíhly tvar s dĺžkou cca 90 km a šírkou od 2 km do 15 km. Táto skutočnosť ovplyvňovala vývoj regiónu. Na proces osídľovania krajiny, polohu sídiel a charakter obživy obyvateľov spolupôsobili geografická poloha

až vylúčené osídlenie, obmedzený obchod a s nimi súvisiaci rozvoj sídel. Správu v konfiniu riadili pohraničné komitáty. Tie mali sídla na hradoch. Pohraničné územie nebolo nikdy pokojné, dochádzalo tam k častým šarvátкам. Každý štátny útvar sa snažil získať vojenskými výpravami pre seba kus teritória. Pomery na tejto hranici sa zmenili po roku 1116, keď sa na Luckom poli pri rieke Olšave odohral zápas medzi českými a uhorskými vojskami. Uhri utrpeli porážku, ktorá kráľa Štefana II. stála odstúpenie časti územia, nachádzajúceho sa medzi Bielymi Karpatmi, riekami Olšavou, Moravou a Veličkou. Odvtedy sa stalo konfinium súčasťou českého štátu a hranica sa tak posunula a ustálila na hrebeňoch Bielych Karpát, približne ako ju poznáme dnes. Začiatkom 13. storočia úloha konfinia stráca svoje opodstatnenie, a tak sa tento priestor sa mohol stať z kráľovej strany predmetom donácií. Za verné služby odmeňoval majetkami napr. aj kráľovských jobagióňov – príslušníkov hradnej vojenskej a strážnej služby. Dami sa stávali aj riedko osídlené a takmer celkom vylúdené pozemky konfinia. Tak vzniká nová kapitola dejín tohto územia.

Významnou pamiatkou z týchto dôb sú hrady, ktoré výrazne formujú historický vzhľad krajiny. Ich budovanie sa urýchlilo najmä po tatárskych vpádoch za vlády Bela IV. (1235 – 1270). Tak ako málokde inde, na Považí hrady „mapujú“ krajinu a zvyrazňujú dôležité polohy vyhlíadok a rozhľadov v krajine. Hrady Branč, Čachtice, Beckov, Trenčín, Súča, Vršatec, Lednica...

Významným „signálom“ v krajine je kostol. Vnáša do krajiny nové významy a viacvrstvové symboly. V 12. a 13. storočí boli postavené románske sakrálné stavby v Skalici, v Novom Meste nad Váhom, Haluziciach, Pominovci – Sedmerovci, kláštor v Skalke nad Váhom a kostoly či kaplnky na spomínaných hradoch. Ich špecifická poloha zohrávala významnú rolu pri vzniku a formovaní sídel. Prvé písomné zmienky o obciach regiónu sú z 12. až 13. storočia. Pre krajinára je kostol „vstupom“ do dejov v krajine. V krajine existuje niečo, čo by sme mohli nazvať jej emočnou, pocitovou pamäťou. Sú to miesta, kde keď vkročí vnímavý človek, cíti pozvesenie, akúsi zmes úžasu a úcty. Mrazenie na chrbte. Tieto miesta nás oslovujú bez toho, aby nás na to niekto upozornil. V Bielych Karpatoch a okolí je takých „miest pôsobenia“ viac. Zemianske Podhradie, Haluzice, Pominovec, Skalka... Škoda, že to nepovažujeme za exotiku. Keď archeológovia rozkopali v Mezopotámii (dnešný Irak) kopec al-Mukajjar, našli mesto Ur. Zmenil

sa náš pohľad na dejiny. Náš pohľad na krajinu sa zmenil, keď sme sa túlili po Vyškovci, prechádzali Kykulou a Machnáčom, prešli Haluzickou roklinou, alebo ticho postáli pri kostolíku v Pominovci... Nemyslím si, že by naše pocity boli iné, ako keď Wooley objavil v meste Ur vrstvu naplavenín hrubú vyše dvoch metrov. Na dobrodružstvo poznania je potrebné iba jedno – vedieť odlišť hodnotu informácie. To najdôležitejšie máme rovno pred očami. Preto to často nevidíme.

Štátna hranica nezostala ani v neskorších dejinách nemenná. Formovala sa aj počas 19. storočia. I tento fakt je čitateľný v krajine. Príkladom je dolina Predpolomskeho potoka, ktorá je prefatá štátnou hranicou. Na jeho hornom toku ležiaca pôvodne slovenská osada Vyškovec (na základe štátnej hranice Lipského mapy z r. 1806) nesie dodnes čitateľné znaky slovenských kopaníc (časť Bošáčka), i keď je dnes obcou moravskou. Súčasná hranica nevedie prirodzenými geografickými „limitmi“, t. j. rozvodným chrbtom Moravy a Váhu, ale Biele Karpaty sú rozdelené hranicou formujúcou sa rôznymi inými okolnosťami.

Špecifické formy osídlenia – kopanice

Človek vniesol svojím pôsobením do krajiny nové vzťahy. Odlesnil časť krajiny a vytvoril mozaiku lesov, lúk, polí, sídiel či usadlostí. Tento proces prebiehal postupne a citlivo. Rešpektoval súvislosti a únosnosť krajiny. Vtedajší ľudia pristupovali ku krajine s úctou. Brali si iba toľko, koľko potrebovali. Závislosť od prírodných živlov spolu s ich nevypočítateľnosťou vyvolávala v človeku zároveň veľký rešpekt. Naši predkovia vnímali krajinu inak ako my. Ako božské dielo. S pokorou. Biele Karpaty sú ukážkou harmonického spoluzitia človeka so svojím prostredím. Miestami sú príkladom identickej krajiny. Niektoré prejavy človeka nie sú na prvý pohľad zjavné.

Začiatky kopaničiarskeho osídlenia, ktoré sa pokladá za poslednú fázu osídľovania Slovenska, spadajú do

Kopaničiarske osídlenie Novej Bošáče – osada Grúň (foto: P. Jančura)

obdobia okolo 16. storočia. Rozloha poľnohospodárskej pôdy bola obmedzená. Kvôli hornatému terénu bolo z obcí nutné za novou poľnohospodárskou pôdou putovať do značne vzdialených údolí, horských úbočí a strání. Osídlenie sa približilo k dostupnej pôde. Ľudia v krajine ostali natrvalo. Dali tým krajine inú podobu. Tak sa táto krajina stala sama osebe pamiatkou, dedičstvom po našich predkoch.

Podľa okolností vzniku, geografickej polohy v rámci Slovenska sa vyčleňujú viaceré oblasti roztrateného osídlenia. Kopanice vznikli na Myjavsku, folvarky alebo cholvarky na Kysuciach, rale na Orave, štále v okolí Novej Bane, lazy v okolí Detvy, Krupiny, Modrého Kameňa, Lučenca a Rimavskej Soboty. Kopanice získali roľníci kultivovaním dovtedy poľnohospodársky nevyužívanej pôdy, t. j. rúbaním, kľčováním, žiarením lesov, krovinných plôch a pod. Kopanice sa tiež nazývajú krajovo kľčoviská, rúbanky, kopánky, nivy, lazy, rale, irtáše (z maďarského irtvány), ortovány, ortoviská, vedľajšie grunty.

Sídelná forma kopaníc sa odlišuje od rozšírenejších sústredených foriem viacerými črtami. Tieto usadlosti ležia osamote v členitých horských terénoch, v reťazovej zástavbe v údoliach, alebo tvoria menšie či väčšie zhluky. Je s nimi späté aj špecifické ľudové staviteľstvo a typ uzavretých alebo polouzavretých usadlostí. V Bielych Karpatoch sa stretávajú viaceré vplyvy. Poučný je však spôsob, akým naši predkovia dokázali pochopiť miestne prírodné podmienky a vytvoriť to, čo dnes nazývame permakultúra. K významným faktorom tohto prístupu patrila nadmorská výška, členitosť reliéfu, sklonitostné pomery, orientácie svahov voči svetovým stranám a prevládajúcim vetrom, vzdialenosti od sústredenej sídla a podobne. V juhozápadnej časti Bielych Karpát vznikli kopanice najmä na hladko modelovanom pahorkatinovom reliéfe (Myjavská pahorkatina), v členitejšej a vyššie položenej centrálnej časti Bielych Karpát sú situované buď v rozšírených častiach dolín a kotlíkoch (súčasná kopanice v Súčanskej kotline, bošácke kopanice), alebo v prípade hlboko zarezaných dolín kopaničiari odlesnili časť hlavného hladko modelovaného plochého chrbátu Bielych Karpát (Kykula, Machnáč). Kolonizácia sa zastavila v nadmorskej výške 600 m, výnimku tvorí chrbát Kykuly a Machnáča, kde sa osady ťahnu až do výšky 730 m n. m. Z analýz vyplýva, že v centrálnej časti ležia usadlosti s prínáležiacimi štruktúrami vo vrchovine na svahoch orientovaných prevažne na V, JV, J, JZ.

Vyškovec, patriaci v minulosti do konfinia, je moravskou osadou v závere Predpolomskej doliny (foto: I. Bohálová)

Chránené územia

Krajinné vzorce pri Lednickom bradle (foto: P. Jančura)

Usadlíci sa zaoberali najmä pestovaním najpotrebnejších plodín, a to chlebových obilnín (raž, ovos, jačmeň), krmiva pre dobytok, strukovín, konope na výrobu domáceho plátna. Od 19. storočia pribudli aj zemiaky a ďatelina. Neodmysliteľnou súčasťou kopaničiarskeho kraja boli ovocné stromy. Choval sa najmä hovädzí dobytok, kone, kozy, ovce.

Držitelia kopaničiarskej pôdy boli aj kopaničiari zo susedných dedín. V čase uhorských povstaní žilo v týchto miestach aj veľa asociálnych živlov (zbehov, zbojníkov), ktorí zaberali pôdu. Prírastok počtu obyvateľov kopaníc bol urýchlenný aj prílivom českých protestantov po bitke na Bielej hore (1620), keď boli všetci nekatolíci vypovedaní z územia Čiech a Moravy. Kopanice sa zaľudnili aj vďaka utečencom z oblastí ohrozených Turkami. Prudký nárast obyvateľstva zažili kopanice v období od 17. až do pol. 19. stor., keď napríklad počet obyvateľstva v bošáckych kopaničiach vzrástol v priebehu 19. storočia trojnásobne.

Čím je hodnotná krajina s roztrateným osídlením Bielych Karpát?

Historické krajinné štruktúry reprezentujú staršie vývojové horizonty vo vývoji krajiny. Majú osobitné postavenie pri jej hodnotení, pretože majú nielen svoj vonkajší vzhľad, ale aj svoju vnútornú hodnotu. S prítomnosťou historických štruktúr v krajine úzko súvisí otázka ich pôvodu, časového zaradenia, funkčnosti a vo vzťahu k okolitej krajine podielu na autenticite a originalite prostredia. Z historických krajinných štruktúr sme v Bielych Karpatoch identifikovali reliéfné formy i formy historických krajinných štruktúr ako subštruktúry krajinnéj pokrývky.

Reliéfné formy historických krajinných štruktúr zastupujú antropogénne útvary súvisiace s vojenskou (obránnou) činnosťou – hradiská, hrady, s poľnohospodárskou činnosťou – agrárne terasy, s dopravou – líniové cestné úpravy, úvozy. V rámci historických krajinných štruktúr možno identifikovať i subštruktúry druhotnej krajinnéj štruktúry, respektíve štruktúry krajinnéj pokrývky:

- typy historických krajinných štruktúr a usporiadanie poľnohospodárskych kultúr,
- pôdorysné typy obcí vidieckeho typu,
- typy ľudovej architektúry vo vidieckych sídlach,
- architektonické dominanty v sídlach i v krajine (kostoly, hrady, kaštiele...)
- historické parky,
- archaické agrokultúry – sady.

Vzhľadom na rozsah výskumu sme sa nevenovali

kaštieľom a historickým záhradám v sídlach, i keď sa v tomto území vyskytuje viacero významných fenoménov.

Keby sme hodnotu zložiek krajiny „zredukovali“ na chránené druhy rastlín a živočíchov a významné biotopy, prehliadli by sme časť ďalších hodnôt a vzťahov, ktoré vniesol do krajiny človek. Napríklad trvalé trávne porasty či kosné lúky. Lúka je výsledkom podmienok, ktoré svojou činnosťou človek vytvoril a tvorí súčasť štruktúr lemovaných nelesnou drevinovou vegetáciou. Tie boli vytvorené

ako zázemie miestnych usadlostí. Z hľadiska ochrany prírody je dôležitá biodiverzita. Výskyt spektra a počtu druhov. To je však podmienené existenciou vhodných biotopov, dostatočnou pestrosťou, diverzitou ekosystémov. Zjednodušene povedané, zložiek krajinných štruktúr a ich areálov. Tak sa dostávame k pojmu „štrukturálna diverzita krajiny“ – bohatosti, rôznorodosti krajinných štruktúr a ich typov.

Roztratené osídlenie vo všetkých oblastiach Slovenska má niektoré spoločné vlastnosti. V prvom rade sa vyznačuje najvyššou mierou heterogenity krajinnéj štruktúry na Slovensku. Na usadlosti nadväzujúce plochy lúk a polí vytvárajú systém mikroštruktúr a diverzifikujú krajinu. Roztratené osídlenie sa vyznačuje aj špecifickým usporiadaním (disperziou) nelesnej drevinovej vegetácie. Štruktúry plošných a líniových prvkov v krajine vytvárajú útvary, tzv. krajinné vzorce (obrazce, piktogramy). Krajinné vzorce predstavujú geometrické usporiadanie znakov. Líniové prvky sú zastúpené najmä líniovou nelesnou drevinovou vegetáciou a líniami poličok, resp. lúk. Plošné prvky sú zastúpené najmä trvalými trávnyimi porastmi. Tieto štruktúry predstavujú reprezentatívne znaky krajiny. Podľa tvaru plôch, ich veľkosti, umiestnenia na svahu, využitia možno rozlíšiť v centrálnej časti Bielych Karpát nasledujúce typy usporiadania mikroštruktúr: (1) líniový typ na nive, (2) líniový typ na svahu, kolmo na vrstevnice, (3) líniový typ na svahu, rovnobežne s vrstevnicami, (4) líniový vejárovitý typ a (5) plátový typ.

Líniové usporiadanie mikroštruktúr je tvorené zväčša poličkami, ktoré sú často lemované nelesnou drevinovou vegetáciou. Na nivách tokov v kontakte so záhradami a zastavanými plochami ide o líniový typ na nive, kde sú jednotlivé štruktúry umiestnené kolmo na os toku. Vejárovité usporiadanie mikroštruktúr vzniklo za špecifických reliéfnych podmienok. Plátový typ vznikol najmä na kontakte lesa s poľnohospodárskymi štruktúrami. Ide o plochy trvalých trávnych porastov, ktoré sú prerozdelené líniami nelesnej drevinovej vege-

tácie do pravouhlých útvarov.

Dôvodom vzácnosti môže byť jedinečnosť, neopakovateľnosť. Až pri porovnaní týchto existujúcich typov historických krajinných štruktúr s ich výskytom v ďalších lokalitách na Slovensku možno posúdiť, ktoré z nich sa opakujú, resp. ktoré z nich sú jedinečné a ich výskyt je ojedinelý. Táto komparácia jednoznačne poukazuje na vzácnosť výskytu plátového a vejárovitého typu. Špecifikom miestnych plátových typov je ich poloha v konfinii, ktorá bola častokrát príčinou spontánneho osídlenia. Na iných miestach Slovenska sa vyskytujú skôr ako forma pasienku. Môžeme ich považovať za vzácnu formu zložiek krajinnéj pokrývky.

Starostlivosť o krajinu

Hodnota nie je len pojem axiologický, ale aj ekonomický. Vyjadrenie jedinečnosti môže byť vyjadrením odlišnosti hodnôt, záujmu či ceny. Je nesporné, že roztratené osídlenie s diverzifikovanou krajinou štruktúrou spoluvytvára hodnotu krajiny Bielych Karpát. Neopakovateľnou ju tvoria kombinácie znakov, obrazcov, vzorcov v charakteristickom vzhľade krajiny. Človek a hodnota krajiny, v ktorej žije, môžu mať k sebe veľmi blízko a nemožno ich v krajine oddeľovať. Mikroštruktúry viazané na roztratené osídlenie v Bielych Karpatoch vytvárajú, z pohľadu druhojvej ochrany, komplexy cenných lúčnych a pasienkových spoločenstiev. Dotvárajú ju štruktúry nelesnej drevinovej vegetácie. Štrukturálna diverzita je tesne spätá s biodiverzitou. Je nesporné, že jednou z priorit ochrany CHKO Biele Karpaty by sa mala stať ochrana charakteristických črt krajiny, ktorých súčasťou sú uvedené štruktúry. Keď ich všetky zaznamenáme do mapy, vidíme celoplošnú štruktúru vzácných foriem krajinnéj pokrývky.

Podmienkou zachovania charakteristického vzhľadu krajiny a zároveň aj biotopov s chránenými druhmi je súčasný spôsob využitia krajiny. Vyžaduje udržanie človeka v krajine vytvorením vhodných podmienok pre jeho život. Krajina a ľudia spolu interagujú, vytvárajú spoločnú jednotu. Nenarúšajme ju, ale naopak, podporujme toto spojenie. Naši predkovia dali krajine jej dnešnú podobu. Ale hodnota krajiny vzniká až vtedy, keď si ju uvedomíme a vieme jej význam uplatniť a použiť.

Článok bol napísaný s podporou grantu VEGA 1/4329/07.

Iveta Bohálová, Peter Jančura
Slovenská agentúra životného prostredia
Banská Bystrica

Líniové usporiadanie štruktúr v popredí a plátové v pozadí – Horná Súča (foto: P. Jančura)

